

Középkori könyvek büvőkörében

Az országban kevesen mondhatják el magukról, hogy a Pray-kódexben megkereshették és elolvashatták a 136. levélen az első összefüggő magyar nyelvemléket, a Halotti beszéd és könyörgést: „Lájtátek feleim szüntülkhei, mik vogyunk: isá, por és homou vogyunk...” Nekem két évvel ezelőtt megadatott.

Természetesen nem az eredeti kódexet üthettem fel az őrzőhelyén, az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) Keziratárában, hiszen az ott lévő különleges kincseket látni, plane érinteni csak nagyon indokolt esetben, nagyon keveseknek engedélyezik; kiállításon is csak ritkán szerepelnek. Az említett Pray-kódexen túl a többiek is – köztük a vizsolyi biblia, *Anonymous* Gestta Hungarorum-a, a Képes krónika, *Mátyás* király könyvtáranak 37 corvija, a Himnusz, a Szózat és a Nemzeti dal eredeti kézírata – speciális hőmérsékleti és fényviszonyokat, páratartalmat igényelnek, nem beszélve a biztonságos őrzésükről!

Szóval a teljes igazság az, hogy éppen akkor nyertem beboccsájtást a restaurálóműhelybe, amikor a *Ferenc* pápának korábban készített díszmásolatát „másodpéldányan” dolgozták a szakemberek, a nemzeti téka saját részére. Így is felemelő érzés volt!

Talán emlékeznek: a XII. század végén született Pray-kódex díszmásolatát ajándékozta 2021 szeptemberben *Alder János* köztársasági elnök az 52. Nemzetközi Eucharisztikus Kongresszus idején Budapestre érkező szentatyának. A kéziratgyűttes eredetijét a pozsonyi káptalan adományozta a könyvtárnak 1813-ban, és a kódexet *Pray György* jezsuita történetészről nevezték el, aki először adott hírt róla 1770-ben. A pápai ajándék igazi mestermunka azért is, mert a Pray-kódex eredetileg nem egy díszkötet, hanem mindennapos használatra szánt, latin nyelvű liturgiikus kódex. A mestermű létrehozásáról dokumentum-film készült Lajtások feleim... címmel, valamint a résztvevő 31 szakember elismerő oklevelét kaptt.

*

A hasonló ritkaságokat a világ minden pontján hetlakat alatt őrzik – ugyanakkor, a kor kihívásainak eleget téve, egyre több kerül fel online felületekre. A Széchényi Könyvtárnak törvényileg meghatározott feladata az is, hogy gyűjteményét a megfélelő formában digitalizálja, tematikus honlapokon elérhetővé tegye bárki számára.

Az OSZK épületeinek nyolcadik emeletén mintegy ezer négyzetméteren működik Közép-Európa legnagyobb és legjelentősebb eszközparkú digitalizáló központja, amelynek kapacitása mára elérte az egymillió oldalt havonta. Ez bizony rendkívül fontos kiindulópontja annak is, hogy a ritka, becses kiadványokból reprintek és facsimilek készüljenek.

– A reprint és a facsimile könyv gyártása között óriási a különbség – magyarázza *Schöck Gyula*, aki nem a nemzeti könyvtár munkatársa, de számos megbízást kapott már tőlük – A reprint tulajdonképpen nem más, mint az újrafonytatás; a facsimile viszont – a facsimile, azaz tedd hasonlóvá latin szóból eredően – újraalkotást, másolást jelent. Ez utóbbi során a kötetről az iráshordozón át a színekig követjük az eredeti dokumentumokat.

A szekszárdi könyvművész jó ideje már csak facsimileket készít, átszellennült rajongással tud mesélni róluk. Az első alkotása? Hosszas tervezés és próbálkozás után 2008 őszére, *Janus Pannonius* újrafemelésére, a pécsi püspökség megrendelésére elkészült Janus Pannonius Sylva Panegyrica ad Guarinum Veronensem Janus Pannonius pécsi püspök dicsőítő éneke veronai

FOTO: SCHÖCK ARTPRINT

A 95. ÜNNEPI KÖNYVHÉT ALKALMÁBÓL a köztársasági elnök különdíját kapta Kálmáncsehi Domonkos váradai püspök Párizsban őrzött, 1492-es misekönyvének hasonló kiadása, amely Schöck Gyula munkáját dicséri. A szekszárdi, nyugdíjas korú könyvművész nevéhez nyolc olyan facsimile fűződik, amelyet a Vatikán könyvtárában őriznek. A nyolcadikat áprilisban Sul yok Tamás négysszemközti audiencián nyújtotta át özszenstégének: a Képes krónika pápai címerrel megnyomott, fehér kecskebőrbe kötött díszmásolatát.

mesteréhez, *Guarino*hoz) című, 1518-ban kiadott kötetnek hasonló kiadása. Ez a mesteri másolata jutott először a Vatikán könyvtárába.

A következő évben a pécsi egyházmegye ezereves évfordulójára saját vállalkozásában adta ki a XV. századi pécsi misekönyv (*Missale secundum morem Alme Eclesie Quinqueeclesiensis*) hasonmását. A bőrkötéses, veretekkel ellátott, lapleleln aranyozott, mives kötetből ötszáz számozott példány készült, a legelsőt XVI. *Benedek* pápa kapta. A facsimile értékesége, hogy ebből a könyvből mára mindössze négy darab maradt fenn, de mind a négy hiányos. A Széchényi Könyvtár szíves engedélyével pótolhatták a pécsi példány hiányzó négy oldalát.

– Eddig összesen nyolc, általam készített facsimile található a Vatikánban, ebből kettőnek az átadásán személyesen is jelen lehettem. A pécsi misekönyvvel 2009-ben elkísérhettem *Mayer Mihály* akkori megyés püspököt a szentatya audienciájára, majd három évvel később ismét ott voltam özszenstégé közelében, ráadásul a feleségemmel és a két gyermekemmel együtt, amikor *Utvardy György* megyés püspök ányújította a katolikus egyház fejének a Budapesti Concordantiae Caritas facsimiljét. Ez utóbbi kiadvány a budapesti (ahogy

neve is mutatja) Piarista Könyvtárban őrzött és leggyardagabban illusztrált középkori kézirat alapján készült.

*

A nyolcadik a Képes krónika díszmásolata, amit áprilisban *Sul yok Tamás* köztársasági elnök négysszemközti audiencián adott át Ferenc pápának. Az OSZK idén tervezti díszes, művészi facsimile kiadásban megjelentetni a nevezetes kódexet, így a különleges pápai ajándék e sorozat első nyomata lett.

A Képes krónika hazánk középkori történelmének egyik legfontosabb, kalandos sorsú forrása. A *Nagy Lajos* király uralkodása idején keletkezett, gazdagon illusztrált kódexet 39 nagyobb, további 99 iniciáleba, valamint 4 medallionba foglalt kép ékesíti, emellett ornamentális díszítésekkel is ellátták, 82 lapján lapszelvéz is található.

– Az említett evrtizedben rengeteget fejlődött a digitális fenykkepezés és rögzítés, és ebben az OSZK műhelye világszínvonalú. Bár a Képes krónikát már korábban digitalizálták, most újrafenykkepeztek az egészet, így sokkal nagyobb felbontású és sokkal részletgazdagabb fotókkal dolgozhattam – magyarázza Schöck Gyula.

Hogy mit csinált utána a könyvművész? A digitális utómunkák során az eredeti kódex pergamenlapján

FOTO: OSZK

A Képes krónika másolata. Speciális hőmérsékleti és fényviszonyokat, páratartalmat igényel

FORRÁS: SULYOK TAMÁS FACEBOOK

Sulyok Tamás
közválasztási
elnök
látogatása
a papánál

FOTO: SCHÖCK ARTPRINT

FOTO: SCHÖCK ARTPRINT

Minden ruharendőcskót újra szükséges rajzolni

lévő látvány visszaadására törekedett, minimalizálva az optikai torzítást. Vegyük például az aranyszínt! A Képes krónikának szinte valamennyi oldala aranyozott, ilyenkor bizony minden aranyszínű pótyvót, minden ruharendőcskót újra meg kell rajzolni, és ezt úgynevezett hideg fóliával ötvözik színként nyomják rá a különleges papírra.

– Az enyém egy sok ücsörgéssel járó, türelmet igénylő hivatás. Ha az ember nekikzed egy oldalnak, azt nem lehet abbahagyni és később folytatni, különben bizonyosan kimarad néhány részlet korrigálása. A diszbenmutatón, ha csak tehetik, egymás mellé helyezik az eredetit és a hasonmását, és az magáért beszél. Niúmsznji különbségek természetesen lehetnek, és vannak felfogásbeli viták is a szakemberek között. Például, hogy az aranyozások hibáit javítsuk vagy megőrizzük, és a képek egyes részletei is sérülhetnek az évszázadok során. Az én véleményem az, hogy mindig a könny jelenlegi állapotát kell figyelembe venni, olyan méretkü lehet csak a beavakozás, ami bizonyosan nem torzít. Magyarul: sévült képet soha nem „javítunk”, az egyértelmű aranyozást felfriszíthetjük.

Nem szokta számolni az időt, de nemrég kíváncsiságból megmérte. A New Yorkban őrzött Kálmáncsehi Domonkos-misekönyv egyik különösen bonyolult oldalán 26 órát ügyködött.

*

„Finita Bude anno Domini MCCCCXXXIII in vigilia penthecostes: per Andrean Hess.” Azaz: befejeződött Budán az Úr 1473. esztendőjében pünkösöd elcséjén Hess *András* által. A Budai krónika utolsó mondatával kezdődik a magyar nyomdászati története. A hetven levelet ebből 133 nyomtatott lapot tartalmazó krónika feltételezhetően 200-250 eredeti példányából mindössze tíz maradt fenn a világon, e köteteket Szentpé-

tervartól Princetontig a világ híres könyvtárában, Magyarországon az OSZK-ban és az ELTE Egyetemi Könyvtárban őrzik. Több történeti mű összeállítására révén jött létre a magyarok krónikája, a honfoglalástól *Hunyadi Mátyás* uralkodásának eseményeiig regél nekünk (innen a Chronica Hungarorum címl).

A magyarországi könyvnyomtatás szorgalmazója *Vitéz János* eszteregomi érsek lehetett. Feltehetően az ő megbízásából kereste fel *Károli László* budai prépost, alkancellár Mátyás követeként a német származású Hess Andrászt Rómában 1470-71 telén. A nyomdász késő tavasszal érkezhetett Budára, hogy Itáliában kapott betűkkel készítse el az első magyarországi nyomtatványt. S löni! Néhány esztendő múlva a nyomda megszűnt, Hess további sorsa pedig ismeretlen.

Tavaly a Budai krónika, azaz a Magyarországon nyomtatott első könyv kiadásának 550. évfordulójára a Széchenyi könyvtár újra megjelentette a gyűjtéményben őrzött példány latin nyelvű hasonmását, *Farkas Gábor Farkas* művelődéstörténész és *Varga Bernadett* irodalomtörténész szerkesztésében, valamint *Schöck Gyula* gondozásában. Azért „újra”, mert hogy korábban már kétszer készült hasonló kiadás róla: 1900-ban és 1973-ban.

– Nagy pillanat volt, amikor először, persze keztyűben, a kezembe vehettem. Nem szégyelltem: megíregtet a tédem, és arra gondoltam, hány tudos megadna ezért mindent! – meséli a könyvművész. – A fákszimle a magyar revideált fordítással, egy a műtörténetről szóló, átfogó tanulmánnyal, és egy részletes angol nyelvű ismertetővel kiegészítve jelent meg. A jubileumi évszámnak megfelelően 500 példányban: ebből 350 bibliofil példány gépi kötéssel, borítóján Hess *András* betűinek felhasználásával, aranyprégyomással, a kísértőkötettel együtt míves fatokba

FOTO: OSZK

Schöck Gyula könyvművész

került. A 200 gyűjtői példány farablás kézi kötéssel, az elő- és a hátlap egy korabeli borítóról vett vésetmintára felhasználásával, vakdombornyomással készült. Mind a nyomdai előkészítés, mind az anyagválasztás folyamán messzemenően igyekeztünk visszaadni az eredeti kötet élményét. A Tokaj-Hegyalja borvidék erre az alkalomra készített különleges nedűje egészítette ki az új kiadást, amelynek címkéjén feltűnt a nevezetes zárórész latinul.

A hasonló könyvek jó befektetésnek számítanak. Az értékük növekedését az garantálja, hogy a gyártó cégék szavatolják: a meghindetett példányszámmal több nem fog készülni belőlük. A Budai krónika bibliofil változatának ára 40 ezer forint volt, a gyűjtői változaté 130 ezer – azért a múlt idő, mert gyorsan elkaphatók mind az 550-et.

Egyébként amikor Ferenc pápa tavaly április végén többnapos apostoli látogatást tett hazánkban, az újonnan kiadott Budai krónika díszmásolata is helyet kaphatott a hivataltos pápai ajándékok sorában.

– Őszentségének fehér bőibe kötve illik adni könyvet, ezért szerettünk hozzá fehér keszkebőrt, és korhű, aranyozott rézveretekkel meg őt földragákkal díszítettük – sorolja a könyvművész.

*

Hosszúra nyúlva a lista, ha Schöck Gyula facsimiliéinek rangos díjait mind felsorolnánk. Alljon itt a legutolsó: a napokban, a 95. Ünnepi Könyvhét alkalmából a közválasztási elnök különdíját kapta *Kálmáncsehi Domonkos* váradi püspök Párizsban őrzött, 1492-es misekönyvének hasonmás kiadása. A Nemzetstratégiai Kutatóintézet megbízásából készített könyvet áprilisban mutatták be a nagyközönségnek, de előtte 2023 decemberében *Szász Jenő*, az intézet elnöke személyesen átadott egy példányt Ferenc pápának (ez lett a hertedik Schöck-munka a Vatikánban).

Kálmáncsehi Domonkos könyvtárából négy kódex maradt fenn, melyeket Magyarországon készítettek és reneszánsz stílusban díszítettek; a négyből három külföldön található. Két évvel ezelőtt elkészült a New Yorkban őrzött, brevviátummal egybekötött misekönyvfaksimile válogatása, most pedig a párizsi hasonmás kiadása, és már folynak a tárgyalások a Zagrábban és az OSZK-ban őrzött kódexek facsimiliéinek elkészítéséről is.

– Gondoljon csak bele: én egy 27 color, 5k monitorral és digitális ceruzával dolgozom a hasonló kiadásán, míg valaki a XV. század végén, középkori körülmények között, gyertyafény mellett, szemüveg nélkül csinálta az eredetit. Nekem ez maga a csoda! Ez a hivatásom és a hobbim, s bár most már nyugdíjas vagyok, amíg élek és bírom, ezt szeretném csinálni.

SZILVÁRTÓ
GABRIELLA
RIPORTJA